

Idrætshistorie i gymnasiet

Belyst ved to undervisningsforløb

af Jan Kahr Sørensen

1. *Indledning:* De 15-20 årige er repræsenteret i konkurrenceidræt, motionsidræt og uorganiseret idræt med henholdsvis 53%, 32% og 72%.¹ En opgørelse foretaget på Tørring gymnasium i en 1.g.klasse viste, at 88% svarede bekræftende på det noget bredere spørgsmål om de dyrkede „regelmæssig idræt/motion uden for skoletiden“. Selv om sidstnævnte tal næppe er repræsentativt på landsplan og kun havde til opgave at danne udgangspunkt for en diskussion om befolkningens idræts- og motionsvaner, så er det evident, at idræt danner baggrund for en af de numerisk vigtigste fælles erfaringsrammer hos gymnasieelever. Heraf er over halvdelen aktive i den organiserede idræt, hvis det antages at konkurrenceidrætten så godt som udelukkende foregår her.

Med erfaringspædagogikkens centrale placering i den pædagogiske litteratur i de seneste år skulle der altså ikke være nogen legitime pædagogiske problemer forbundet med at strukturere disse mange indtryk og oplevelser fra idrættens verden, forsøge at bringe dem på begreb og således gøre dem til egentlige erfaringer.²

At prøve at se tilbage og forstå hvordan de discipliner, man dyrker, er opstået og har udviklet sig samt følge de organisatoriske rammer, denne udvikling er foregået i, kan måske også bruges som inspiration til handling inden for de enkelte discipliner og i klubberne, hvor eleverne bruger så meget af deres frie tid.

2. Fagene – historie og idræt:

Historie er repræsenteret med henholdsvis 2, 3 og 3 timer i de 3 gymnasieår. Endvidere varetager historielærerne 1 samfundskundskabstime i 3.g samt

1. Ejgil Jespersen og Søren Riiskjær: 80-ernes idræt. Idrætsforsk 1982 s. 125.

2. Jvf. Oskar Negt: Sociologisk fantasi og eksemplarisk indlæring samt Thomas Ziehe: Subjektiv betydning og erfaring. i: Kontekst nr. 35 1978 s. 90ff For en noget anden vurdering af erfaringspædagogikkens placering i det fremtidige gymnasium se interview med Uffe Gravers Pedersen i Gymnasieskolen nr. 19 1984 s. 773.

mindre blokke med samfundsfaglige, herunder sociologiske emner i historietimerne i 1. og 2.g. Det skulle således være muligt f.eks. at undersøge nogle idrætssociologiske fænomener i det nutidige samfund og herudfra gå tilbage i tid via en mere historieorienteret tilgang.

Idræt, det eneste fag i gymnasiet, der (i hvert fald i praksis) beskæftiger sig med den del af kroppen, der ligger neden for halsregionen har stadig kun to timer ugentligt – i praksis vel ofte næppe mere en to halve timer! Fra elevernes side er der et udtalt behov for-og ønske om at bruge disse timer til fysisk udfoldelse, og ikke til at sidde stille (igen) og diskutere fagets samfundsmæssige og historiske placering.

Idrætshistorie må derfor foregå i et samarbejde mellem idræts- og historie-lærerne, hvilket jo i nogle tilfælde fører til tværfagligt samarbejde med sig selv, hvilket der skal gives et konkret eksempel på i det følgende.

Idrætshistorie i 1.b. (foråret 1983):

Allerede ved gennemsynet af årets skoleskema, der viste, at klassen havde en dobbelttime i historie efterfulgt af en idrætstime, endda med idrætshallen ledig i de to historietimer, var de ydre vilkår med til at give inspiration til at lave noget der var lidt anderledes end sædvanligt. Netop den samlede blok af 3 timer giver en række muligheder bl.a. med kombination af flere undervisningsformer, men ikke mindst mulighed for at få en helt anden rytme og fordybelsesoplevelse i faget idræt. Eleverne gav hurtigt positivt tilsagn til projektet, hvis hovedmålsætning blev en sammenligning af idrættens funktion i perioden 1861-1909 med dens rolle i samfundet i dag.

Jeg ville bl.a. gerne vise, hvordan idrætten tidligere var nærmere knyttet til de ting, der rørte sig i samfundet, hvordan den var en folkelig idræt, karakteriseret ved et engagement i det, der sker i samfundet, karakteristisk ved ikke at være til for idrættens skyld, men for deltagerens, karakteristisk ved at vedkende sig opdragende, pædagogiske og udviklende opgaver over for mennesker.³ Dette i modsætning til idrættens funktion i dag, hvor den „nok snarere er vendt mod opfyldelse af den enkeltes behov for trivsel.“⁴

Forløbet blev på 30 timer, fordelt med 15 timer til hvert fag.

Emne- og timefordelingen kom til at se således ud:

3. Johannes Stræde: Den klassiske folkeidræt. i: Fra München til Montreal. P. H. Hansen og O. Lange (Red.) Inf. 1976 s. 25ff.

4. Betænkning om Idrætten og friluftslivet. Kulturministeriet. 1974 s. 30.

Historie:

A: Samtidsperioden (med sociologi)

Time	Emne	Indhold (herunder litteratur)
1-2	Hvorfor dyrker vi idræt? (Individplanet).	Lektie: Udfylde spørgeskema ang. forholdet til idræt. (Til brug senere i forløbet.) Se filmen „Rør kroppen“ fra serien Krop, arbejde, idræt. DR Herefter gruppearbejde, hvor eleverne skulle prioritere fl.g. elementer i idrætsundervisningen: Leg, fysisk træning, samvær, bevægelsesglæde, konkurrence, færdigheder. Plenum med opsamling og diskussion.
3-4	Formålet med idræt (organisationsplan).	Lektie: 1) Undersøg og medbring formålsparagraffen for den idrætsklub I er medlem af. 2) Undersøg også, hvilken hovedidrætsorganisation klubben er medlem af samt dennes målsætning. 3) For dem, der ikke er medlem af nogen idrætsklub, medbringes formålsparagraffen for idræt i gymnasiet. Selve gruppearbejdet gik herefter ud på at rubricere klubbernes idégrundlag samt at diskutere eventuelle forskelle imellem disse og elevernes egne prioriteringer fra forrige time. (Ikke overraskende var individplanets favoritter samværet og bevægelsesglæden, mens klubbernes var færdigheder med konkurrencen som bærende princip for opnåelsen heraf.)
5	Folkelighedsbegrebet i relation til idræt	Litt: Johannes Stræde: Den klassiske folkeidræt, i: P. H. Hansen og O. Lange (RED.) Fra München til Montreal. Information 1976 s. 25ff.)
6	Sport og karakterdannelse i velfærds-samfundet.	Litt: Centring 1980 nr. 1 s. 39-40, 41-43
7	Eksempel på fysisk kultur i velfærds-samfundet (jogging)	Litt: Terje Nordberg: Den frelste aura er ved at forsvinde. Information d. 10.9.1982. Artiklen beretter om de psykiske og følelsesmæssige oplevelser ved jogging.
8	Samme	Litt: Artikel af Leif Davidsen i Politiken d. 26.4.1980, der har et stærkt kritisk syn på joggingfænomenet.

Perioden ca. 1861-1901:

9	Kampen mellem dansk og svensk gymnastik	Litt: Udvalgte afsnit fra Ove Korsgård: Kampen om kroppen. 1982 s. 80-90.
---	---	---

10	Den grundtvigske kulturrevolution	Korsgård s. 88-93 (udvalgte klip)
11	Det levende ord – den levende gymnastik	Korsgård s. 97-102
12	Sociale og politiske brydninger	T. P. Andersen: Fundamental historie. Danmarks og Nordens historie. 1977 s. 169-175.
13	Økonomiske og sociale problemer	Samme + O. J. Daneved: En Sund Sjæl i et Sundt legeme. i: Den Jyske Historiker nr. 19-20 s. 93-96.
14	Folkehøjskoler, gymnastik og det sociale spørgsmål.	O. J. Daneved s. 104-111
15	Højskoler, gymnastik og politik	O. J. Daneved s. 111-115.
16	Perspektivering	Film: DDSG&Is historie. Herefter diskussion

Det ses umiddelbart, at den ældste periodes historie er behandlet på grundlag af fremstillingsstof. Dette skyldes dels, at jeg ikke kunne finde egnet kildemateriale, der passede i relevans og sværhedsgrad – dels at kildematerialet ville blive omfattende repræsenteret i periodens idrætstimer.

Idræt: Samtidsperioden (7 timer): Som karakteristiske discipliner til illustration af denne periode valgtes volleyball (fortsat fra forrige periode) samt styrketræning med vægte og jogging. Vi kunne naturligvis ikke nå særlig dybt i disse discipliner, men intentionerne var også primært at skabe nogle umiddelbare kropslige oplevelser, der kunne relateres til og diskuteres i de samtidige emner i historietimerne. F.eks. faldt de to enkelttimer om jogging i historietimerne sammen med en dobbelttime i idræt, hvor vi var ude på en længere løbetur. For de elever, der ikke før havde prøvet løbets rytme og de fysiske og psykiske grænser for deres løb, var det en relevant anledning at få erfaringer i.

1800-tals perioden (9 timer): Oprindeligt var det min tanke at prøve at få illustreret kampen mellem den svenske Linggymnastik og den danske militærinspirerede gymnastik ved gennemførelsen af øvelsesserier i gymnastiksalen fra de to retninger. Imidlertid viste det sig vanskeligt at finde en decideret håndbog med øvelsesbeskrivelser over Linggymnastikken. Det bedste og nærmeste, der synes at kunne skaffes, var Den store Gymnastikkommissions Håndbog fra 1889, hvilket desværre ikke lykkedes biblioteket

tidsnok. Senere overvejelser har dog dæmpet skuffelsen noget. Ganske vist er der forskel på nogle af øvelserne i de to retninger, specielt var den danske gymnastik mere redskabsorienteret. Men den væsentligste forskel lå på det ideologiske plan og på, at den svenske gymnastik var systematiseret og naturvidenskabelig begrundet.

På klassen enedes vi derfor om 3 temaer: Dansk gymnastik, lege og spil samt folkedans.

1. Dansk gymnastik: (Litt: V. la Cour: Håndbog i Gymnastik for Delingsformænd ved Amtsskytteforeninger. Kbh. 1870.) Grupperne fik uddelt kopieret materiale fra håndbogen således, at én gruppe indstuderede armøvelserne, en anden gruppe tog sig af øvelser for overkroppen osv. Herefter overtog gruppernes delingsførere på skift undervisningen således, at hele øvelsesserien blev udført af alle elever. Måske var det den bevidst forestillede situation, hvor man ikke skulle leve op til et bevægelsesmønster som fjernsynet og elitesporten på forhånd havde fastlagt og idealiseret, som gjorde, at der virkelig blev knoklet så sveden haglede. Med andre ord faldt eleverne, ikke mindst pigerne, fint ind i rollerne – også som kommanderende delingsførere. (Måske den nymodens pædagogik alligevel er en overvejelse mere værd!!)

Organiseringen i grupper, hvor eleverne faktisk selv styrede forløbet var bevidst valgt for at komme væk fra den traditionelt meget lærerstyrede undervisning i faget idræt. Ved at uddelegere kildematerialet kunne eleverne dels få en bedre fornemmelse (via sproget) af „sjælen“ i øvelserne, dels blive mindre fremmedgjort over for dét at læse instruktionsbøger og herved opleve, at man faktisk godt kan finde ud af tingene selv.

2. Lege og spil: (Litt: Lege, Boldspil og anden Idræt. Kort Vejledning til brug for Skoler. Gymnastikkommissionen 1897.) Et lille kompendium i dette emne blev fremstillet ved kopiering af udvalgte afsnit fra bogen. Også her var det eleverne, der skulle forberede (lektionen) og instruere klassen i legene. Blandt de mange lege skal nævnes Syvspring, der ganske vist i sin idé *har* mulighed for at tilgodese og animere „øvede og kraftigere springere“ til at „kunne nå ud over Syvspringet til Otte- og Nispringet“, men som på den anden side samtidig også stiller krav til præcisionen i springet, idet alle syv streger, der er fordelt med hhv. 1 fods afstand, 2 fods, 3 fods afstand osv., alle skal rammes i det fortsatte spring.

I forbindelse med det gamle landsbyspil „So i hul“ blev der trukket på smilebåndet hos en del på skolen, da eleverne fra 1.b. alle i busserne og på cykler kom slæbende med en kæp af ca. 1½ ms længde – til brug i *idrætstimerne!* Efter endt brug havde skolen gratis erhvervet sig et classesæt i stokke til „So i hul“!

Det faktum, at der ved So i hul ikke udskilles en vinder, men en taber (jvf. det gamle landsbyfællesskab, hvor det først og fremmest gjaldt om ikke at blive skilt ud af fællesskabet eller ikke blive „landsbytossen“)⁵ giver en god anledning til at diskutere sammenhængen mellem produktionsstruktur og kropskultur. Thi, med industrialiseringen og sportens fremvækst bliver den indre logik i øvelserne (disciplinerne) stræben efter rekord – jvf. det olympiske motto: Citius, Altius, Fortius.

3. Folkedans. Væve Vadmel. (Litt: Lege, Boldspil og anden Idræt op.cit.)

De sidste timer i forløbet blev brugt til den danske folkedans Væve Vadmel. Organiseringen var her den samme som tidligere. Det var eleverne, i grupper, der studerede beskrivelserne af de enkelte ture. Grupperne instruerede, efter forudgående træning, herefter de øvrige grupper i „deres“ tur. I Væve Vadmel er der 5 ture, hvortil der hører et vers, der skal synges. Teksten skal illustrere de forskellige processer i vævningen af vadmelsstof. Ud over at symbolisere et centralt element i bondekulturen har denne folkedans den fordel, at deltagerne selv skal synge versene. Herved kommer man til at arbejde med stemmen samtidig med arbejdet med kroppen. Og det sker desværre ikke for ofte i det fag, der bl.a. har det som et mål „at øge elevernes kropsbevidsthed“!

Efter den første time med vadmelsdansen tog klassen en frisk beslutning om at vise den ved skolens forårskoncert, der skulle finde sted 14 dage senere. Herved fik idrætstimerne en yderligere motivationsfaktor. Lidt koreografisk afpudsning med henblik på scenebrug var nødvendig, hvorefter vi kun var nervøse for om klassen kunne synge den store idrætshal op. Skepsisen viste sig dog ubegrundet.

Med opførelsen af vadmelsdansen for ca. 500 tilskuere afsluttede vi således idræthistorieforløbet. En periode, der bestemt ikke var tænkt udbredt til ret meget mere end nærmeste kolleger, men måske alligevel på godt og ondt afspejler hverdagsundervisningen med besværligheden med at skaffe litteratur og den løbende justering af undervisningen i forhold til elevernes reaktioner og ønsker.

Årsprøveprojekt i 1x. (1984) Århus Katedralskole:

Idræthistorie: En „TV-aktuelt“-videoproduktion om sport og politik i historisk belysning.

5. Se f.eks. Ole Højrup: Nogle idrætslege i det gamle landsbysamfund i: For sportens skyld. Nationalmuseet 1972 s. 65ff. samt i Ove Korsgård: Kampen om kroppen. Gyldendal 1982 s. 142.

I 1.g. er der mulighed for at udforme den mundtlige årsprøve i dé fag, der bliver valgt ud, på forskellige måder. 1) Alm. årsprøve, der til forveksling ligner studentereksamen, 2) intensivlæsning, hvis grundidé består i, at man arbejder intensivt (ofte i grupper) med et emne eller tema. Det kan være noget fra årets undervisning, man gerne vil arbejde videre med, eller det kan være et helt nyt emne med ukendt stof, 3) projektarbejde, der ligger tæt på intensivlæsning, men som i højere grad stiler mod et produkt. Evalueringsformer kan varieres, ligesom der ikke ligger nogen bekendtgørelseskrav om karaktergivning. De to sidstnævnte årsprøveformer strækker sig normalt over 2-3 dage, med eller uden forudgående lektieforberedelse. I det nedenfor skitserede projekt var der kun afsat to dage, til gengæld var der en del forberedelse, idet det ca. en uge i forvejen udleverede materiale skulle læses igennem med henblik på en vurdering af, hvad der var de centrale problemstillinger i stoffet, samt hvordan det kunne bruges i følgende generelle opgave for klassen:

„På baggrund af det udleverede materiale skal I lave et videoindslag på 10 min. (f.eks. via billeder, kropslige udtryksformer, debatpaneler, berettende indslag ...) således, at der fremstår en form for TV-aktuelt udsendelse på 1 time over emnet Sport og politik – i historisk belysning.“

Efter et emneoplæg fra mig, der dog blev justeret lidt i forhold til elevinteresserne, var der mulighed for at vælge sig ind på en af følgende muligheder:

1. Legemskultur i den græske oldtid
2. Kampen mellem dansk og svensk gymnastik 1884-1901
3. Nyere olympiske lege
4. Idræt i den tredje verden
5. OL i Los Angeles 1984
6. Idræt for fred

Med dette emnevalg er det indlysende, at det ikke kan lade sig gøre at skabe en sammehængsforståelse mellem sport og politik de enkelte perioder imellem. Formålet var dog også snarere at eksemplificere temaet sport og politik via gruppernes „case-studier“ samt at skabe en forståelse for, hvordan de konkrete sportspolitiske sammenhænge er historisk betingede – via de øvrige grupper indlæg.

Materialet til emnerne blev hovedsageligt udvalgt af mig, medens problemstillingerne på forhånd *ikke* var givet. På denne måde gik en del af målsætningen også på det færdighedsmæssige plan – nemlig at lære at disponere et forholdsvist stort, og nyt, stof på forholdsvis kort tid, herunder at kunne fremdrage centrale problemstillinger i materialet. Med andre ord nogle af de

arbejdsvilkår en journalistisk redaktion arbejder på. Hermed kunne der også hentes nogle erfaringer med, hvilke (manipulations-) muligheder og begrænsninger, der ligger ved udvælgelsen og behandlingen af stoffet.

Det åbne oplæg til eleverne var ikke uproblematisk. Det er begrænset hvor dygtige 1.g.-elever generelt er til at overskue et stort nyt stofområde. Resultatet blev da også, at flere grupper blev på det refererende plan uden at nå til en selvstændig stillingtagen endsige egentlig analyse. En medvirkende årsag hertil var, at der blev brugt forholdsmæssig meget tid i grupperne på at diskutere fremlæggelsesformen, samt senere at diskutere hvilke detaljer, der skulle med i indslaget og hvilke der ikke skulle. En dags arbejde mere ville ha' hjulpet nogle grupper, andre ville blot sænke indsatsen og samtidig miste oplevelsen af den virkelig intensive arbejdspræstation.

Sidst på førstedagen skulle grupperne booke sig ind på en optagelsestid den efterfølgende formiddag, evt. sidst på førstedagen. Dette for at grupperne ikke skulle spilde tid på at vente på at komme til optagelse, der i øvrigt i store træk blev styret af eleverne selv. Flere grupper blev i den forbindelse overraskede over, hvor præcist manuskript og scenografi skal være planlagt. Resultaterne af gruppernes arbejde kan kort sammenfattes således:

1. Legemskultur i den græske oldtid: Emnet blev præsenteret og bearbejdet udelukkende ved hjælp af billeder fra det store udbud af vasemalerier som litteraturen havde med. Denne visuelle tilgang formåede faktisk at levedegøre et på forhånd anset kedeligt emne.
Litt: Margit Bendtsen m.fl.: Den græske olympiade. Sfinx 1980., John Idorn: De olympiske lege. 1980., Leo Hjortsø: Olympia. De græske olympiader. 1964.
2. Kampen mellem dansk og svensk gymnastik 1884-1901.: Desværre nåede gruppen ikke optagelserne af gymnastikøvelserne, der ellers var tiltænkt dette emne en vigtig plads i de 10 min., der var til rådighed. I stedet blev det til en lidt kedelig berettende gennemgang af kampen mellem de to retninger, dog fint sat op som en dialog(-strid).
Litt: Vilh. la Cour: Håndbog i Gymnastik ... op.cit., Den Jyske Historiker nr. 19-20 op.cit., Ove Korsgård op.cit.
3. Nyere olympiske lege (1964-1980): Med to faste „TV-værter“ ved oplæsningsbordet blev der berettet om en række vigtige begivenheder. Forstørrede billeder fra litteraturen illustrerede de omtalte begivenheder.
Litt: Kontakt nr. 4. 1979-80: Idræt og udvikling – sport og politik., Birger Peitersen: De olympiske lege. 1980 (antologi).
4. Idrætten i den 3. verden: Med en fast speaker, der samlede trådene op og perspektiverede stoffet havde gruppen „reportere“ ude i forskellige 3.verdens lande, hvor de sendte indlæg hjem. Resultatet blev et livligt og

spændende indslag, der kom langt omkring i såvel idrættens sociale funktioner i de respektive lande som disse landes indenrigs- og ikke mindst udenrigspolitiske grunde til at støtte idrætten.

Litt: Kontakt nr. 4. 1979-80.

5. OL i Los Angeles. 1984: Indledningsvis berettede to journalister om en række facts og tal, hvorefter indslaget formmæssigt blev centreret om at vende sedler med forskellige emner. Herunder tryllede gruppen med muntre småsketches vedrørende reklame- og sponsordominanser. Sidst i indslaget diskuteredes det politiske spil omkring østblokkens afbud samt de stigende problemer med at fastholde amatørbegrebet.

Litt: Diverse artikler fra dagspressen i perioden 1.5.-1.6.

6. Idræt for fred: Denne gruppe havde selv fået ideen til emnet. Trods nogen skepsis fra min side, særlig på grund af formodede problemer med at finde tilstrækkeligt med litteratur, fastholdt gruppen sit valg. Vi fandt da også en god artikel om emnet, hvis forfatter viste sig at bo i nærheden af skolen.

Gruppen kontaktede hurtigt forfatteren og aftalte tid og sted for et interview, som man ville optage som gruppens indslag. Ideen og initiativet var selvfølgelig udmærket. Gruppen blev imidlertid noget overrasket over, hvor kort tid 10 min. er til et interview. De formåede ikke at styre samtalen i forhold til tiden. Det blev til 17 min.s optagelse, og så var der endda gledet nogle spørgsmål ud for at få de sidste afrundende ting med. I den efterfølgende redigeringsfase kom det til heftige diskussioner i gruppen om, hvilke afsnit der skulle klippes væk. Og denne diskussion var bestemt ikke uden politiske undertoner – bl.a. som følge af den store spredning på dette punkt i gruppen. Men det blev i hvert fald særdeles klart for denne gruppe, hvilke muligheder der er for at tilpasse et interview, og hvordan man skal være opmærksom på, hvad der ikke bliver sagt. Litt: Lars Kaack Andersen: Idræt for fred. Idrætsliv nr. 4 1984. s. 13.

Vurderes indslagene samlet i form af timeudsendelsen synes jeg nok, den kom til at virke lidt kedelig. Med de få ressourcer vi havde til rådighed, får man ikke tilnærmelsesvis den fulde udnyttelse af mediet. Der var generelt for lidt bevægelse på billedsiden til 1 time. Hver for sig kunne indslagene for så vidt godt fastholde interessen hos seeren. Måske kunne et tværfagligt forløb i forbindelse med den daglige undervisning give bedre tid til at finde filmklip frem, lave flere spil og kropslige udtryksformer etc.!

Vurderet i et større perspektiv tror jeg dog nok projektet har givet et indblik i problemerne og mulighederne i det medium, hvorfra en større og større del af vores viden hentes. At der så formentlig også er rokket ved opfattelsen af sportsverdenen som en isoleret verden med sine egne autonome lovmæssigheder og samtidig er antydnet, hvilke stærke folkelige kræfter, der knytter

sig til sporten – til brug og misbrug – så er det vel også samtidig illustreret, at idrætshistorie ikke nødvendigvis er noget perifert emne at arbejde med i skolesammenhænge. Men for at bryde igennem her er det også nødvendigt med lettere tilgængelige og mere overskuelige litteraturhenvisninger. Det er således klart en erfaring fra de to skitserede forløb, at materialesamlingsproceduren kan være både besværlig og tidskrævende. Det vil derfor være et vigtigt skridt på vejen for idrætshistorie i undervisningssammenhæng, hvis der blev taget initiativ til udgivelse af en idé- og materialesamling i emnet.